

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ФРОЛОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.147:316.7

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Гончаренко Любов Анатоліївна,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної
освіти» Херсонської обласної ради,
доцент кафедри теорії і методики викладання суспільствознавчих і
гуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Слюсаренко Ніна Віталіївна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту;

кандидат педагогічних наук
Варварецька Галина Анатоліївна,
Одеська національна морська академія,
асистент кафедри вищої математики.

Захист відбудеться 29 січня 2016 року о 13.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 29 грудня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Морські держави визначають пріоритетні напрями розвитку глобалізаційних процесів та модернізації сучасної судноплавної галузі. Успішна інтеграція України у світове морське співтовариство потребує підвищення рівня вимог до майбутніх фахівців. Зважаючи на це, одним із стратегічних завдань нашої країни є необхідність реформування сучасної концепції професійної підготовки майбутніх судноводіїв відповідно до міжнародних стандартів. Специфіка їхньої діяльності зумовлює особливості організації навчального процесу у вищих морських навчальних закладах, оскільки стандарти та вимоги до підготовки таких фахівців визначаються документами як національного, так і міжнародного рівня («Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків і несення вахти», «Міжнародний Кодекс з управління безпекою», «Конвенція про працю в морському судноплаванні»).

Сьогодні морська галузь є мультинаціональною. Усі види діяльності ґрунтуються на взаємодії та співробітництві між представниками різних країн та культур. Починаючи з 90-х років ХХ століття, концепція «мононаціонального суднового екіпажу» втрачає свої позиції на світовому рівні, натомість ідея «мультинаціонального екіпажу» з'являється і швидко поширюється на міжнародному ринку морської праці. Мультинаціональні та мультиетнічні екіпажі стали реальністю останніх десятиліть. Нині не є винятком екіпажі, в яких працюють представники п'яти і більше національностей. Наразі ця кількість зростає і варіюється у різних регіонах світу. Така ситуація призводить до необхідності розгляду проблеми порозуміння серед членів суднового екіпажу (на внутрішньому рівні), між судном та береговими службами (на зовнішньому рівні).

Професійна підготовка майбутніх судноводіїв, здатних ефективно працювати в умовах внутрішньої та міжнародної конкуренції, визначати цілі, нести відповідальність за свою роботу, здійснювати діяльність у мультинаціональному екіпажі, приймати організаційні рішення, розуміти та переконувати інших, запобігати конфліктам й непорозумінням, набуває особливої актуальності. Отже, фахова підготовка судноводіїв визначається сформованістю професійних та особистісних якостей, серед яких особливе місце посідають соціокультурні знання та розвинуті вміння міжкультурного спілкування.

Стратегічні напрями готовності до здійснення міжкультурної комунікації досліджують П. Бех, Н. Бориско, О. Васильєва, І. Воробйова, А. Гордєєва, Р. Гришкова, Н. Ішханян, Т. Колодько, О. Кричківська, Ю. Кузьменко, Н. Мороз, С. Ніколаєва, О. Першукова, В. Сафонова, П. Сисоєв, Н. Склярєнко, В. Терехова, С. Тер-Мінасова, В. Топалова та ін.

Є певні здобутки й у розробленні проблеми професійної підготовки майбутніх судових офіцерів. Їй присвячені праці вітчизняних (М. Бабишена, Н. Бобришева, Г. Варварецька, С. Волошинов, О. Гуренкова, О. Дягилєва, О. Завальнюк, В. Захарченко, С. Козак, М. Кулакова, Л. Ліпшиць, М. Міюсов, В. Нестеренко, Л. Позолотін, С. Ситнік, І. Сокол, Н. Слюсаренко, В. Топалов, В. Торський, В. Чернявський) та зарубіжних дослідників (О. Гушчін, Т. Андрес (Т. Andres), Х. Іаковакі (Н. Iakovaki), К. Кіреа-Унгуреану (С. Chirea-Ungureanu), Ф. Кнудсен

(F. Knudsen), Е. Ноубл (A. Noble), М. Прогоулакі (M. Progoulaki), А. Солтер (I. Salter), Л. Стан (L. Stan), І. Теотокас (I. Theotokas), Я. Хорк (J. Horck).

Проте, незважаючи на вагомі наукові результати цих досліджень, проблема формування соціокультурної компетенції судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Необхідність підвищення рівня сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв зумовлена вимогами, що декларуються у міжнародних документах морської галузі, особливостями професійної діяльності в мультинаціональному середовищі та зростанням конкуренції на світовому ринку праці. Це породжує низку суперечностей, зокрема між:

- національними та міжнародними вимогами, що висуваються до компетентності майбутніх судноводіїв, і якістю їхньої професійної підготовки;
- потребою модернізації підготовки майбутніх судноводіїв у напрямі формування соціокультурної компетенції та відсутністю ефективної моделі означеного процесу;
- необхідністю інтегрованого, міждисциплінарного підходу до формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв та недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Відсутність комплексного дослідження означеної проблеми, її актуальність, необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення» (державний реєстраційний номер 0104U010624).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (нині – Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради) (протокол № 1 від 22.01.2010 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 15.06.2010 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

Предмет дослідження – формування соціокультурної компетенції як компонент професійної підготовки майбутніх судноводіїв.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) на основі аналізу наукової літератури уточнити зміст основних понять дослідження та схарактеризувати соціокультурну компетенцію майбутніх судноводіїв, її структуру та функції;
- 2) змодельовати процес формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв та теоретично обґрунтувати педагогічні умови реалізації моделі;
- 3) конкретизувати критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетенції;
- 4) експериментально перевірити ефективність моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз науково-педагогічної літератури – з метою вивчення стану теоретичного і практичного вирішення проблеми формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв; синтез, систематизація й узагальнення – для визначення сутності основних понять; моделювання – для розроблення моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв; *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для перевірки ефективності моделі формування досліджуваної компетенції; *методи математичної статистики*: для оброблення даних та оцінювання кінцевих результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2010-2014 рр. на базі Херсонської державної морської академії, Одеської національної морської академії, Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. На різних етапах експериментальною роботою було охоплено 735 осіб, з них до контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп залучено 220 студентів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* розроблено й експериментально перевірено модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, що містить чотири блоки: концептуально-цільовий – мета і завдання навчального процесу, провідні принципи (комунікативності, інтерактивності, наступності і перспективності, діалогу культур і цивілізацій), підходи (компетентнісний, системний, діяльнісний, культурологічний); змістовий – зміст професійно орієнтованих дисциплін, спецкурс «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія»; організаційно-процесуальний – форми (лекції /семінари (інтерактивні, проблемно-моделювальні), тренінги, морські студії, конференції, майстер-класи капітанів, круглі столи), методи моделювання ситуації, імітаційні, рольові, ділові ігри, кейс-метод, мозковий штурм, дискусія, диспут, презентації, проекти) та засоби навчання (автентичні матеріали, мережа Інтернет, мультимедійні системи, засоби масової інформації); оцінно-результативний – критерії, показники, рівні та результат (сформованість соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв);

– *конкретизовано* критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, рефлексійний), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв;

– *уточнено* зміст понять «соціокультурна компетенція майбутнього судноводія», «професійна підготовка майбутнього судноводія»;

– *визначено* структуру соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, що складається із загальнокультурної, соціолінгвістичної та професійно орієнтованої компетенцій; схарактеризовано її функції (інформативна, світоглядна, комунікативна, регулятивна, аксіологічна).

Подальшого розвитку набуло використання методів і форм роботи, що забезпечують ефективне формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Практичне значення дослідження полягає в розробці й упровадженні спецкурсу та методичних рекомендацій «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія» у навчальний процес вищих морських навчальних закладів. Етап перевірки рівня сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв забезпечено електронним тестуванням із застосуванням сервісу LMS Moodle.

Теоретичні положення та навчально-методичні розробки можуть бути використані в дослідно-експериментальній роботі «Теоретико-методичні засади реалізації компететнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.10.2014 р. № 1148 «Про проведення на базі Херсонської державної морської академії дослідно-експериментальної роботи»), а саме даватимуть змогу внести науково обґрунтовані корективи в навчальні плани, програми, розширити змістове наповнення професійно орієнтованих дисциплін з підготовки майбутніх судноводіїв.

Основні положення дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Херсонської державної морської академії (акт № 01-23/1257 від 19.06.2014 р.), Одеської національної морської академії та її структурних підрозділів – Азовського морського інституту та Ізмаїльського факультету (довідка № 1056 від 18.06.2014 р.), Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (акт № 01/11-1737 від 24.12.2014 р.), Миколаївського факультету морського та річкового транспорту Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка № 20-2/71 від 11.06.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати дисертації обґрунтовані на основі досліджень автора. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: у статті [5] – характеристика шляхів підвищення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі; у навчальному посібнику [28] – розділ «Crew and Its Tasks» / «Судновий екіпаж та його обов'язки»; у навчальному посібнику [29] – розділ «Bridge Equipment and Its Operation» / «Навігаційний місток: обладнання та експлуатація». Ідеї співавторів у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження представлено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних:*

«Моделі управління освітніми закладами» (Полтава, 2011), «Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття» (Луганськ, 2011), «International Maritime English Conference – IMEC23» (Констанца, Румунія, 2011). «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2012), «Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки» (Харків, 2012), «Основні парадигми педагогіки та психології в XXI столітті» (Одеса, 2012), «Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика» (Херсон, 2013), «Альянс наук: вчений – вченому» (Рівне, 2014), «Сучасні інформаційні моделі та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014); *всеукраїнських*: «Запобігання насильству та екстремізму в молодіжному середовищі» (Херсон, 2011), «Формування та розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах неперервної освіти» (Миколаїв, 2011), «Новітні тенденції навчання іноземної мови за професійним спрямуванням» (Херсон, 2011), «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2011), «Неперервна освіта: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (Чернівці, 2012), «Виховання громадянина-патріота в педагогіці В.О.Сухомлинського та сучасній освітній практиці» (Кіровоград, 2012), «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2012), «Новітні тенденції навчання іноземних мов за професійним спрямуванням» (Херсон, 2013), «Херсонська область – 70 років історії» (Херсон, 2014); *регіональних*: «Мова як засіб міжкультурної професійної компетенції» (Херсон, 2012) «Мова як засіб міжкультурної професійної компетенції» (Херсон, 2013); *обласних*: «Педагогіка К.Д. Ушинського: історія і сьогодення» (Херсон, 2014).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки здійсненого дослідження висвітлено у 29 публікаціях (26 одноосібних), з них 9 відображають основні наукові результати дисертації (7 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях), 15 апробаційного характеру, 5 додатково відображають результати дисертації, зокрема, 1 навчальний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (усього 277 найменувань, з них 41 іноземною мовою), 15 додатків на 53 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 267 сторінок, із них 179 – основного тексту. Робота містить 26 таблиць, 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мета і завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення, подані відомості про апробацію, впровадження та публікацію отриманих результатів дослідження; наведено дані про структуру та обсяг роботи.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах» розглянуто специфіку професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах, визначено структуру та функції соціокультурної компетенції, проаналізовано сучасний стан вивчення досліджуваної проблеми в національних та міжнародних документах, наявність дієвих методичних розробок у межах професійно орієнтованих дисциплін.

На підставі аналізу теоретичних досліджень (М. Бабишена, С. Волошинов, Т. Зайцева, В. Захарченко, О. Попова, І. Сокол) визначено, що судноводій – це фахівець у системах «людина-людина» та «людина-техніка», який управляє судном, займається організацією та керівництвом роботи підлеглих на палубі та містку згідно з міжнародними нормами та правилами, діяльність якого відбувається в умовах ізолюваного, мультикультурного та гендерно-дисбалансованого мікросередовища. Поняття «професійна підготовка майбутнього судноводія» потрактовано як процес оволодіння системою інтегрованих властивостей, якостей та досвіду особистості, необхідних для ефективного виконання посадових обов'язків на борту судна в умовах мультинаціонального екіпажу. Саме тому важливим є визначення ролі професійно орієнтованих дисциплін у процесі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

На основі аналізу Галузевого стандарту вищої морської освіти з напрямку підготовки «Морський та річковий транспорт» професійного спрямування «Судноводіння» визначено та схарактеризовано професійно орієнтовані дисципліни, у процесі вивчення яких з'являється можливість для формування соціокультурної компетенції. До них належать такі: «Практика несення штурманської вахти», «Управління ресурсами навігаційного містка», «Менеджмент морських ресурсів», «Основи охорони праці», «Стандарти Міжнародної морської організації» та «Англійська мова (за професійним спрямуванням)». Розглянуто зміст і визначено соціокультурний компонент кожної з вищезазначених дисциплін.

У дослідженні поняття «соціокультурна компетенція майбутнього судноводія» трактується як здатність судового офіцера адекватно сприймати, усвідомлювати, інтерпретувати та застосовувати інформацію національно-культурного характеру під час здійснення міжкультурної комунікації, що дає йому змогу органічно інтегруватися до ізолюваного, мультинаціонального та гендерно-дисбалансованого професійного мікросередовища.

Виокремлено три складники соціокультурної компетенції майбутнього судноводія: *загальнокультурну компетенцію* (здатність враховувати у процесі спілкування набутий за життя досвід у загальнолюдських та загальнокультурних надбаннях цивілізації та вміння коректно цим досвідом користуватися), *соціолінгвістичну компетенцію* (здатність здійснювати доцільний вибір вербальних та невербальних засобів комунікації та вживати їх з урахуванням екстралінгвістичних (шум, вібрація) та лінгво-соціальних факторів (вік, статус, національна приналежність) та *професійно орієнтовану компетенцію* (володіння професійною стандартизованою мовою (термінологією), фаховими знаннями, вміннями та навичками у галузі судноводіння). Визначено і

схарактеризовано функції соціокультурної компетенції: інформативну (забезпечує вільне оперування соціокультурною інформацією, розуміння культури, звичаїв, традицій, вірувань членів мультинаціонального екіпажу), світоглядну (формує сучасний світогляд судноводія в контексті соціокультурних змін, міжнародної взаємодії та співпраці у морській галузі), комунікативну (забезпечує передачу, приймання та обмін інформацією професійно морського спрямування через використання різних форм (інструктаж, брифінг) та засобів (радіозв'язок, внутрішньосуднова система зв'язку), завдяки яким стає можливим узгодження дій та взаєморозуміння членів мультинаціонального екіпажу), регулятивну (визначає норми поведінки майбутнього судноводія у професійному середовищі, налагоджує міжособисті стосунки у судновій команді, регулює культуру поведінки та адекватність вчинків та дій) та аксіологічну (визначає ціннісні орієнтири, норми та потреби, формує багатогранний духовний світ судноводія).

У процесі вивчення сучасного стану проблеми формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв проаналізовано основні міжнародні та національні нормативно-правові документи, що містять вимоги до професійної підготовки майбутніх судноводіїв. Основні конвенції та кодекси Міжнародної морської організації розподілено на 2 групи: 1) документи, які мають інформацію щодо необхідності формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв; 2) документи, які не розглядають питання формування соціокультурної компетенції. До першої групи увійшли такі документи: Міжнародний Кодекс з управління безпекою (МКУБ), Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків і несення вахти (ПДМНВ). До другої групи увійшли: Міжнародна Конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС), Міжнародна конвенція про попередження забруднення суднами (МАРПОЛ), Конвенція про працю в морському судноплаванні. Для аналізу також було відібрано типові модельні курси (model courses), розроблені Міжнародною морською організацією, що містять інформацію щодо особливостей роботи судноводіїв в мультинаціональному екіпажі, а саме: «Особиста безпека та соціальна відповідальність», «Лідерство та командна робота», «Морська англійська мова», «Капітан та старший помічник капітана», «Вахтовий помічник капітана». Основні положення цих модельних курсів вказують на важливість здійснення соціокультурної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

У другому розділі дослідження **«Модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі професійної підготовки»** представлено модель формування означеної компетенції в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, з'ясовано форми та методи навчання, визначено критерії й показники, схарактеризовано рівні сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

У дослідженні запропоновано модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв (рис. 1), мета якої полягає в обґрунтуванні логіки та закономірної послідовності педагогічних рішень, дій, що дають можливість ефективно формувати означену компетенцію у вищих морських навчальних закладах.

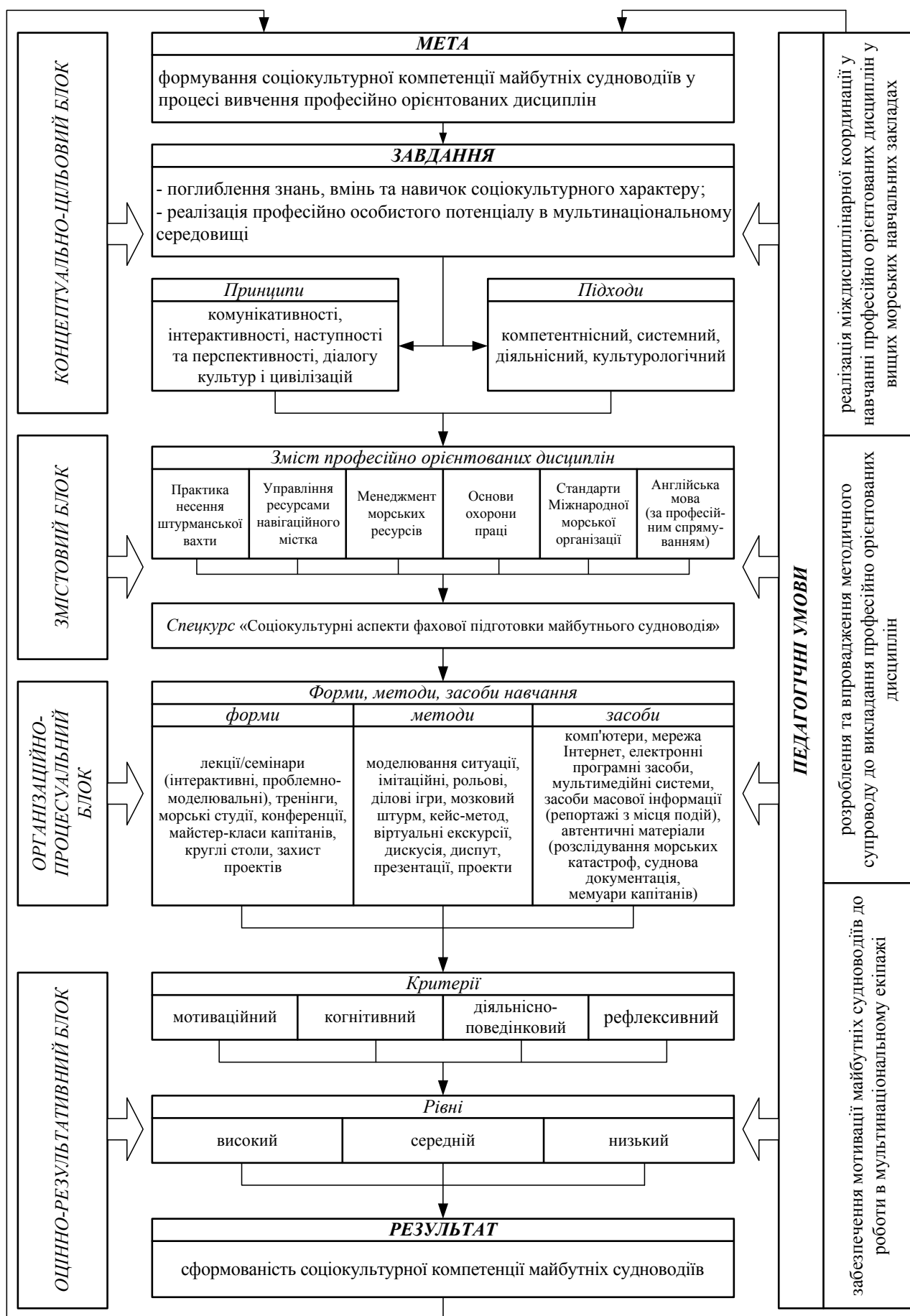

Рис. 1. Модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв

Представлена модель, що складається з чотирьох блоків, є динамічною системою взаємопов'язаних елементів: концептуально-цільовий блок – мета і завдання навчального процесу, провідні принципи (комунікативності, інтерактивності, наступності і перспективності, діалогу культур і цивілізацій), підходи (компетентнісний, системний, діяльнісний, культурологічний); змістовий блок – зміст професійно орієнтованих дисциплін («Практика несення штурманської ваhti», «Управління ресурсами навігаційного містка», «Менеджмент морських ресурсів», «Основи охорони праці», «Стандарти Міжнародної морської організації», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», спецкурс «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія»; організаційно-процесуальний блок – форми (лекції /семінари (інтерактивні, проблемно-моделювальні), тренінги, морські студії, конференції, майстер-класи капітанів, круглі столи, захист проєктів тощо), методи моделювання ситуації, імітаційні, рольові, ділові ігри, кейс-метод, мозковий штурм, віртуальні екскурсії, дискусія, диспут, презентації, проєкти тощо) та засоби навчання (автентичні матеріали (суднова документація, розслідування морських аварій, мемуари капітанів), засоби масової інформації (репортажі з місця подій), мережа Інтернет, електронні програмні засоби, мультимедійні системи, комп'ютери), спрямовані на забезпечення процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв; оцінно-результативний блок – критерії (мотиваційний, когнітивний, діялісно-поведінковий, рефлексійний), показники, рівні (низький, середній, високий) та результат (сформованість соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв).

Визначено педагогічні умови, необхідні для успішної реалізації моделі формування соціокультурної компетенції: 1) забезпечення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі; 2) розроблення та впровадження методичного супроводу до викладання професійно орієнтованих дисциплін; 3) реалізація міждисциплінарної координації у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у вищих морських навчальних закладах. Педагогічні умови представлені у моделі як наскрізний компонент, взаємопов'язаний з усіма блоками.

У дослідженні визначено критерії й показники, що дають змогу з'ясувати рівень сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв. До таких оцінних параметрів належать мотиваційний, когнітивний, діялісно-поведінковий та рефлексійний критерії. Мотиваційний критерій визначає наявність у майбутніх судноводіїв внутрішніх або зовнішніх факторів, що стимулюють їх до формування соціокультурної компетенції, невід'ємного компонента професійної підготовки та діяльності. За цим критерієм визначається: розуміння ролі і значення соціокультурної компетенції в міжкультурному спілкуванні, сформованість мотивації до професійної діяльності в судовому мультинаціональному середовищі, внутрішньоособистісна потреба у формуванні соціокультурної компетенції, а також професійне спрямування на соціокультурну діяльність.

Когнітивний критерій характеризується обсягом, повнотою, глибиною соціокультурних знань, необхідних для успішної професійної діяльності майбутніх судноводіїв. Окрім цього,

когнітивний критерій дає змогу виявити рівень оволодіння тактикою і стратегією ведення міжкультурної комунікації в судовому мультинаціональному середовищі та стандартизованою англійською мовою професійно морського спрямування.

Діяльнісно-поведінковий критерій характеризує сформованість умінь реалізовувати соціокультурну діяльність, сприяє виявленню стійкості використання набутих знань, адекватність комунікативної поведінки, забезпечує використання інформації соціокультурного характеру на заняттях з професійно орієнтованих дисциплін.

Рефлексійний критерій спрямований на виявлення здатності майбутніх судноводіїв до усвідомлення власних задатків до здійснення соціокультурної діяльності, рефлексії щодо результатів професійного розвитку в судовому мультинаціональному середовищі, орієнтації на самовдосконалення через визначення більш складних професійних завдань, самооцінку власної конкурентоспроможності на світовому ринку морської праці.

За критеріями та їх показниками вимірюється рівень сформованості соціокультурної компетенції.

Низький рівень сформованості соціокультурної компетенції до майбутньої професійної діяльності характеризує майбутніх судноводіїв, яким притаманно індиферентне ставлення до діяльності (навчання, роботи). Мотивація до самовдосконалення та професійного зростання у них низька. Соціокультурні знання щодо необхідності налагодження міжособистісних взаємовідносин у мультинаціональному екіпажі є поверховими, або відсутні. Реакція на вчинки, дії, поведінку колег дуже повільна. Нерозвинені вміння правильно організувати колективну роботу на судні. Професійна діяльність має здебільшого репродуктивний характер.

Середній рівень сформованості соціокультурної компетенції об'єднує судноводіїв з позитивним ставленням до професійної діяльності у складі мультинаціонального екіпажу. Вони добре усвідомлюють необхідність злагодженої командної роботи. Мотивація до самовдосконалення та професійного зростання у них на достатньому рівні. Професійна діяльність має здебільшого суспільно-значущий характер. Добре розвинені вміння усвідомлювати особливості взаємодії та співпраці на борту судна. Вони зацікавлені у пошуку варіантів розв'язання професійних проблем, які мають місце в результаті невдалої міжкультурної взаємодії.

Високий рівень сформованості соціокультурної компетенції об'єднує судноводіїв, які вирізняються позитивно-активним ставленням до професії та цілеспрямованим бажанням до саморозвитку та самовдосконалення. Демонструють ґрунтовні знання про сутність, структуру та функції поняття «соціокультурна компетенція». Вони вміють швидко реагувати на поведінку оточуючих, приймати правильні рішення, упорядковувати діяльність колективу мультинаціонального екіпажу. Прагнуть запобігти виникненню конфліктних ситуацій, якщо ж вони трапляються, вміють їх вирішувати. Майбутні судноводії демонструють глибокі та ґрунтовні знання з професійно орієнтованих дисциплін. Характерними для них є енергійність, активність та емоції, що скеровують їх на досягнення певних цілей, виконання поставлених завдань.

У дослідженні обґрунтовано доцільність реалізації моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, ефективність якої ґрунтується на збільшенні величини показників мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-поведінкового, рефлексійного критеріїв досліджуваної компетенції та забезпечується впровадженням визначених педагогічних умов через зміст професійно орієнтованих дисциплін, форми та методи експериментальної роботи.

У **третьому розділі** дослідження **«Експериментальна перевірка моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах»** представлено програму експериментальної роботи щодо формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, проаналізовано дані констатувального етапу експерименту, описано хід формувального етапу експерименту, подано результати дослідно-експериментальної роботи.

На початку констатувального етапу експерименту проведено комплектування КГ та ЕГ студентами напряму «Морський та річковий транспорт» (6.070104), професійного спрямування «Судноводіння» – по 110 осіб в кожній. Для перевірки однорідності відбору студентів у КГ та в ЕГ використовувалася методика відносних частот О. Смирнова, адаптована до нашого дослідження. Цей етап проведено з метою виявлення рівня сформованості соціокультурної компетенції за допомогою діагностичного інструментарію. На основі проведених педагогічних методик, анкетувань, тестових перевірок узагальнено дані індивідуальних показників, а після математичних підрахунків результатів отримано середньогрупові показники. Визначено три рівні сформованості соціокультурної компетенції: високий рівень (12,73 % КГ і 14,55 % ЕГ); середній (34,54 % КГ і 34,54 % ЕГ); низький рівень (52,73 % КГ і 50,91 % ЕГ).

Запропонована модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв впроваджувалася поетапно. На першому етапі реалізації моделі – настановно-цільовому – застосовано елементи професійної орієнтації до роботи у мультинаціональному екіпажі через використання таких форм і методів навчання: зустріч з досвідченими судноводіями (капітанами, старшими помічниками), круглі столи з іноземними студентами, бесіда, інтерв'ювання, спостереження тощо. Другий етап – змістово-операційний – передбачав конструювання і цілеспрямоване проведення самого процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у базових вищих морських навчальних закладах. Під час цього етапу проведено такі форми роботи: інтерактивні та проблемно-моделювальні лекційні, семінарські й практичні заняття, майстер-класи капітанів, морські студії з використанням кейс-методу, дискусій, диспутів, імітаційних рольових та ділових ігор. Зокрема, активно використовувалися автентичні матеріали (розслідування морських катастроф, суднова документація, мемуари капітанів), мережа Інтернет, мультимедійні системи, засоби масової інформації (репортажі з місця подій). На цьому ж етапі реалізації моделі формування соціокультурної компетенції важлива роль належала спецкурсу «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія», що складався з трьох модулів: «Введення до теорії соціокультурної освіти», «Соціокультурні відмінності у багатонаціональній судновій команді», «Стратегії міжкультурної взаємодії з членами

мультинаціонального суднового екіпажу». За програмою спецкурсу проведено лекційні, семінарські та практичні заняття, під час яких студенти отримували теоретичні відомості, відпрацьовували практичні навички, створювали навчальні проекти, моделювали ситуації тощо. Третій етап – результативний – спрямовувався на застосування майбутніми судноводіями здобутих соціокультурних знань, умінь і навичок. На завершальному етапі реалізації моделі використано форми і методи, які передбачають індивідуально-творчу роботу (презентації, проекти, доповіді, виступи на конференціях).

Мета підсумкової діагностики – перевірка ефективності моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв. Для цього проведено повторне тестування із застосуванням завдань, аналогічних до тих, що було використано на констатувальному етапі.

Одержані результати за всіма критеріями (мотиваційним, когнітивним, діяльнісно-поведінковим, рефлексійним) засвідчили, що за період проведення формувального етапу експерименту в ЕГ на відміну від КГ значно зменшилася кількість судноводіїв з низьким рівнем сформованості соціокультурної компетенції з 50,91% до 30,91%. Дещо змінилася кількість учасників з середнім рівнем – у КГ збільшилася на 4,55%, в ЕГ – на 5,46%. Зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості соціокультурної компетенції у КГ на 2,73%, а в ЕГ – на 14,54%.

Кінцеві результати експериментальної роботи представлено графічно (рис. 2).

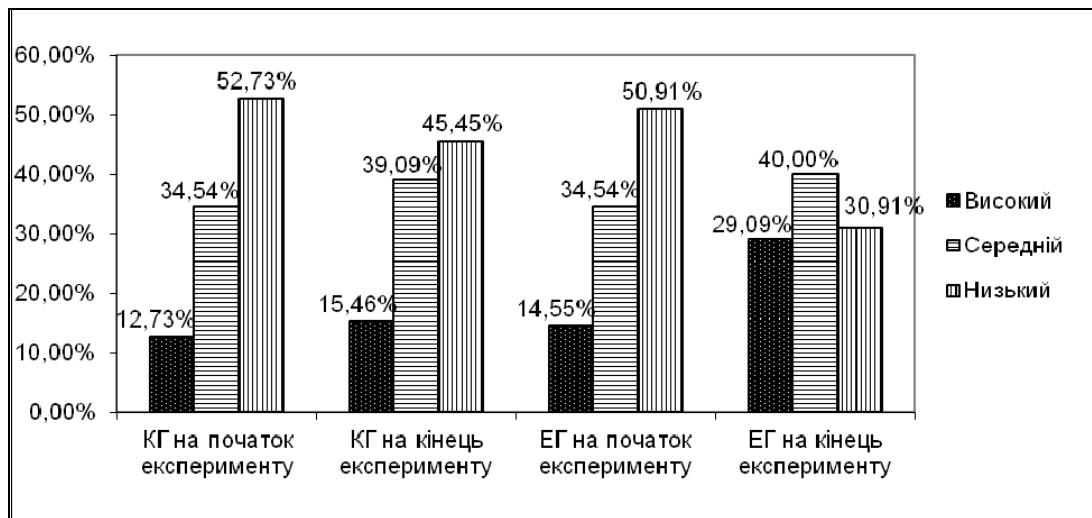

Рис. 2. Результати експериментальної перевірки рівнів сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв за всіма критеріями, у % на констатувальному й формувальному етапах експерименту

Проведений статистичний аналіз одержаних експериментальних даних за допомогою критерію однорідності χ^2 дав підставу відкинути нульову гіпотезу, вірогідність якої виявилася меншою, ніж 5% та прийняти альтернативну, що підтверджує ефективність розробленої моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й оновлений підхід до вирішення актуальної проблеми, що полягає в розробленні та експериментальній перевірці моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін. Результати дослідження згідно з поставленими завданнями дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Здійснений аналіз наукової літератури, міжнародних нормативно-правових документів, національних галузевих стандартів вищої освіти щодо сутності соціокультурної компетенції майбутнього судноводія дав можливість схарактеризувати її як складний, неперервний процес професійної підготовки морського фахівця, змістом якого є входження в мультинаціональне професійне середовище. Поняття «соціокультурна компетенція майбутнього судноводія» потрактовано як здатність суднового офіцера адекватно сприймати, усвідомлювати, інтерпретувати та застосовувати інформацію національно-культурного характеру під час здійснення міжкультурної комунікації, що дає йому змогу органічно інтегруватися до ізолюваного, мультинаціонального та гендерно-дисбалансованого професійного мікросередовища. Також дійшли висновку, що соціокультурна компетенція майбутнього судноводія має певну структуру та функції. Визначено складники соціокультурної компетенції: загальнокультурну, соціолінгвістичну, професійно орієнтовану компетенції та подано характеристику її основних функцій: інформативної, світоглядної, комунікативної, регулятивної, аксіологічної.

2. На основі реалізації системного, діяльнісного, культурологічного та компетентнісного підходів до процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах розроблено модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін як комплекс взаємопов'язаних елементів педагогічного процесу.

Запропонована модель охоплює чотири блоки: концептуально-цільовий – мета і завдання навчального процесу, провідні принципи (комунікативності, інтерактивності, наступності і перспективності, діалогу культур і цивілізацій), підходи; змістового – зміст професійно орієнтованих дисциплін («Практика несення штурманської вахти», «Управління ресурсами навігаційного містка», «Менеджмент морських ресурсів», «Основи охорони праці», «Стандарти Міжнародної морської організації», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» та спецкурсу спецкурс «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія»; організаційно-процесуальний – форми (морські студії, майстер-класи капітанів тощо), методи (моделювання ситуації, рольові ігри, кейс-метод, віртуальні подорожі, проекти тощо) та засоби навчання, спрямовані на забезпечення процесу формування соціокультурної компетенції

майбутніх судноводіїв; оцінно-результативний – критерії, показники, рівні та результат (сформованість соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв).

3. Педагогічними умовами реалізації моделі формування соціокультурної компетенції є: 1) забезпечення мотивації майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі; 2) розроблення та впровадження методичного супроводу до викладання професійно орієнтованих дисциплін; 3) реалізація міждисциплінарної координації у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у вищих морських навчальних закладах.

Упровадження моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв здійснювалося у три етапи: настановно-цільовий, змістово-операційний та результативний. Ефективність застосування моделі залежала від комплексного використання різноманітних форм, методів, засобів навчання та спецкурсу «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія».

4. Визначено критерії й відповідні показники сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв: мотиваційний (розуміння ролі і значення соціокультурної компетенції в міжкультурному спілкуванні, сформованість мотивації до професійної діяльності в судновому мультинаціональному середовищі, внутрішньоособистісна потреба у формуванні соціокультурної компетенції, професійне спрямування на соціокультурну діяльність), когнітивний (повнота у засвоєнні знань соціокультурного характеру, оволодіння тактикою і стратегією ведення міжкультурної комунікації в судновому мультинаціональному середовищі та знання стандартизованої англійської мови професійно морського спрямування), діяльнісно-поведінковий (участь у реалізації соціокультурної діяльності, використання соціокультурних знань на заняттях з професійно орієнтованих дисциплін, стійкість використання соціокультурних знань і навичок комунікативної поведінки, адекватність комунікативної поведінки, що базується на соціокультурних знаннях) і рефлексійний (усвідомлення власних задатків до здійснення соціокультурної діяльності, рефлексія щодо результатів професійного розвитку в судновому мультинаціональному середовищі, орієнтація на самовдосконалення через визначення більш складних професійних завдань, самооцінка власної конкурентоспроможності на світовому ринку морської праці).

Схарактеризовано рівні (низький, середній та високий) сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, на основі яких здійснюється ступінь вияву, якісний розвиток і втілення соціокультурних знань, умінь та навичок у конкретних професійних ситуаціях, що можуть статися під час роботи у мультинаціональних суднових екіпажах.

5. Результатом навчання за запропонованою моделлю стало формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, а саме: зростання рівня її сформованості за визначеними критеріями та показниками; удосконалення міждисциплінарних зв'язків, а також ефективна

професійна підготовка майбутніх судноводіїв базових вищих морських навчальних закладів до роботи у мультинаціональному судновому екіпажі.

Аналіз результатів підтверджує дієвість запропонованої моделі, оскільки на кінець експерименту 69,09 % учасників ЕГ мають високий та середній рівні сформованості соціокультурної компетенції за всіма критеріями. Результативність експерименту визначалась за допомогою критерію однорідності χ^2 . На кінець експерименту $\chi^2_{\text{факт}} \geq \chi^2_{0,05}$, що підтверджує відмінність характеристик вибірок з достовірністю 95%.

Результати дослідно-експериментальної роботи вказують на необхідність і дієвість запровадження в систему вищої морської освіти запропонованої моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

Проведене дослідження не вичерпує проблему формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах. Подальші пошуки доцільно вести за такими напрямками: розроблення технології формування означеної компетенції; виявлення можливостей використання комунікаційно-інформаційних технологій у циклі професійно орієнтованих дисциплін; інтенсифікації навчальної діяльності у процесі соціокультурної підготовки.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Сморочинська О. О. (Фролова О. О.) Соціокультурна компетенція як складова професійної підготовки майбутнього менеджера / О. О. Сморочинська // Витоки педагогічної майстерності: Зб. Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка: Серія «Педагогічні науки». – Вип. 8. – Ч. I. – Полтава, 2011. – С. 277 – 281.

2. Сморочинська О. О. Толерантність судноводіїв як основа запобігання ксенофобії в мультинаціональному екіпажі / О. О. Сморочинська // Педагогічний альманах: Зб. наук. праць. – Херсон : РПО, 2011. – Вип. 12. – Ч. 1. – С.176 – 180.

3. Сморочинська О. О. Типові сфери спілкування як основа формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв / О. О. Сморочинська // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка: Серія «Педагогічні науки». – Вип. 20. – Ч. III. – Луганськ, 2011. – С. 70 – 77.

4. Сморочинська О. О. Соціокультурний аспект фахової підготовки майбутніх судноводіїв / О. О. Сморочинська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Психологія і педагогіка». – Вип. 19. – Острог, 2012. – С. 207–209.

5. Сморочинська О. О. Засоби мотивування студентів-судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі у процесі вивчення фахових дисциплін / О. О. Сморочинська, Л. А. Гончаренко // Педагогічний альманах: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – Вип. 15. – С. 127–132.

6. Фролова О. О. Аспекти оптимізації вивчення фахових дисциплін у морських вищих навчальних закладах / О. О. Фролова // Сучасні інформаційні моделі та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. – Вип. 37. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 500–504.

7. Фролова О. О. Результативність упровадження моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах / О. О. Фролова // Педагогічний альманах: Зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – Вип. 22. – С. 205–210.

8. Smorochynska O. Developing sociocultural competence as a key for improving cultural awareness of future seafarers / O. Smorochynska // Proceedings of IMEC 23. – Constanta: Editura NAUTICA, 2011. – P. 120–130.

9. Smorochynska O. Sociocultural competence as an indicator of seafarers' readiness for cross-cultural communication / O. Smorochynska // ESP Maritime English Journal. – Chabahar: Chabahar Maritime University, 2011. – No 1. – Vol. 1. – P. 24–35.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Сморочинська О. О. Соціокультурна компетенція як складова професійної підготовки майбутніх спеціалістів морського флоту / О. О. Сморочинська // Новітні тенденції навчання іноземної мови за професійним спрямуванням: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 7-8 квітня 2011 р.). – Херсон: Вид-во Херсонського державного морського інституту, 2011. – С. 186–187.

11. Сморочинська О. О. Аналіз підходів щодо змісту та компонентів соціокультурної компетенції / О. О. Сморочинська // Формування та розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах неперервної освіти: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 12-14 травня 2011 р.). – Миколаїв: ОІППО, 2011. – С. 148–149.

12. Сморочинська О. О. Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутніх судноводіїв / О. О. Сморочинська // Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали I наук.-метод. конф. (м. Херсон, 21-22 листопада 2011р.): У 2-х ч. – Ч. 2. – Херсон : РПО, 2011. – С. 123 – 127.

13. Сморочинська О. О. Розвиток професійного досвіду морських спеціалістів у системі післядипломної освіти / О. О. Сморочинська // Неперервна освіта: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 29 березня 2012р.). – Чернівці, 2012. – С. 102 – 104.

14. Сморочинська О. О. Толерантність крізь призму поглядів Яна Амоса Коменського та сучасних дослідників / О. О. Сморочинська // Ян Амос Коменський – великий педагог минулого (до 420-річчя від дня народження): матеріали Всеукр. пед. читань (м. Херсон, 27 березня 2012 р.). – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – С. 79 – 81.

15. Сморочинська О. О. Соціокультурний компонент у професійній підготовці судноводія / О. О. Сморочинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: тези XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2012 р.). – Харків : Колегіум. – С. 231 – 233.

16. Сморочинська О. О. Від багатонаціонального студентського колективу до мультинаціонального суднового екіпажу / О. О. Сморочинська // Мова як засіб міжкультурної комунікації: матеріали регіональної наук.-практ. конф. (м. Херсон, 7 червня 2012 р.). – Херсон : ХНТУ, 2012. – С. 29 – 31.

17. Сморочинська О. О. Мотивування майбутніх судноводіїв до роботи у мультинаціональних екіпажах / О. О. Сморочинська // Основні парадигми педагогіки та психології в XXI столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 червня 2012 р.). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2012. – С. 47 – 48.

18. Сморочинська О. О. Сфери спілкування як основа формування соціокультурної компетенції студентів-судноводіїв / О. О. Сморочинська // Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали II Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Херсон, 8-9 листопада 2012р.). – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – С. 200 – 202.

19. Фролова О. О. Толерантність крізь призму поглядів В. Сухомлинського та сучасних дослідників / О. О. Фролова // Педагогічна спадщина А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського: історія та сучасність: матеріали обл. пед. читань (м. Херсон, 15 березня 2013 р.). – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – С. 142 – 143.

20. Фролова О. О. Мотивування майбутніх судноводіїв до роботи в мультинаціональному екіпажі у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін / О. О. Фролова // Новітні тенденції навчання іноземної мови за професійним спрямуванням: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 25-26 квітня 2013 р.). – Херсон : Вид-во Херсонської державної морської академії, 2013. – С. 73 – 76.

21. Фролова О. О. Sociocultural materials in teaching Maritime English / О. О. Фролова // Мова як засіб міжкультурної комунікації: матеріали II регіональної наук.-практ. конф. (м. Херсон, 17 травня 2013 р.). – Херсон : ХНТУ, 2013. – С. 54 – 56.

22. Фролова О. О. Особливості професійної підготовки судноводіїв у вищих навчальних закладах / О. О. Фролова // Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика: матеріали міжнар. наук.-практ. веб-конф. (м. Херсон, 15-16 травня 2013 р.). – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – С. 260 – 262.

23. Фролова О. О. Принцип наступності від багатонаціонального студентського колективу до міжнаціонального суднового екіпажу / О. О. Фролова // Херсонська область – 70 років історії: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 20 березня 2014 р.). – Херсон : Херсонська державна морська академія, 2014. – С. 150 – 151.

24. Фролова О. О. Удосконалення викладання фахових дисциплін у морських вищих навчальних закладах / О. О. Фролова // Альянс наук: вчений – вченому: зб. наук. праць IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 27-28 березня 2014 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2014-alyans-nauk/pe2_frolova.htm

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

25. Сморочинська О. О. Толерантність у багатонаціональному студентському колективі морських навчальних закладів / О. О. Сморочинська // Педагогічний вісник. – Кіровоград : КОШПО, 2013. – № 1 (43). – С. 54 – 55.

26. Методичні рекомендації до спецкурсу «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія» / Укладач О. О. Фролова. – Херсон : ХДМА, 2014. – 60 с.

27. Навчальна програма спецкурсу «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія» / Укладач О. О. Фролова. – Херсон : ХДМА, 2014. – 16 с.

28. Welcome Aboard : навч.-метод. посіб. / [В. Ф. Кудрявцева, О. Л. Мороз, Ю. В. Петровська, О. О. Фролова]. – Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2015. – 252 с.

29. Lucky Voyage : навч.-метод. посіб. / [В. Ф. Кудрявцева, К. Л. Бойко, О. О. Фролова та ін.]. – Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2015. – 242 с.

АНОТАЦІЇ

Фролова О. О. Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

У дослідженні запропоновано модель формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, що містить чотири блоки: концептуально-цільовий – мета, завдання, принципи, підходи; змістовий – зміст професійно орієнтованих дисциплін та спецкурсу «Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутнього судноводія»; організаційно-процесуальний – форми, методи та засоби навчання; оцінно-результативний – критерії, показники, рівні та результат. Визначено педагогічні умови реалізації моделі. Уточнено зміст понять «соціокультурна компетенція майбутнього судноводія», «професійна підготовка майбутнього судноводія». Запропоновано структуру та функції соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв; визначено критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної компетенції. Представлено програму експериментальної роботи щодо впровадження моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, майбутні судноводії, професійно орієнтовані дисципліни, вищий морський навчальний заклад, модель формування соціокультурної компетенції.

Фролова Е. А. Формирование социокультурной компетенции будущих судоводителей в процессе изучения профессионально ориентированных дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

В исследовании предложена модель формирования социокультурной компетенции будущих судоводителей, которая включает четыре блока: концептуально-целевой – цель, задания, принципы, подходы; содержательный – содержание профессионально ориентированных дисциплин и спецкурса «Социокультурные аспекты профессиональной подготовки будущего судоводителя»; организационно-процесуальный – формы, методы и средства обучения; оценочно-результативный – критерии, показатели, уровни и результат. Определены педагогические условия реализации модели. Уточнены определения понятий «социокультурная

компетенция будущего судоводителя», «профессиональная подготовка будущего судоводителя». Предложены структура и функции социокультурной компетенции будущих судоводителей, определены критерии, показатели и уровни сформированности исследуемой компетенции. Представлена программа экспериментальной работы по внедрению модели формирования социокультурной компетенции будущих судоводителей.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, будущие судоводители, профессионально ориентированные дисциплины, высшее морское учебное заведение, модель формирования социокультурной компетенции.

Frolova O. Formation of future navigators' sociocultural competence in the learning process of profession-focused disciplines. – Manuscript.

Scientific thesis for the Candidate Degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The thesis deals with the theoretical and experimental study of the problem of sociocultural competence formation of future navigators in the learning process of profession-focused disciplines at higher maritime educational institutions. Nowadays the world's merchant fleet is usually operated by multinational and multilingual crews. Social and cultural diversity of the modern maritime industry causes new challenges in the field of professional training. One of its main objectives reveals the need to familiarize future navigators with sociocultural aspects, encourage effective communication, cooperation and unity amongst crewmembers, and create a balanced and efficient working atmosphere on board the ship.

Professional training of future navigators in the system of higher maritime education of Ukraine shall meet the requirements of national (industry standard) and international documents (conventions, codes, resolutions), adopted by the International Maritime Organization (IMO). The main official publications covering the problem of the multinational maritime community organization and management are the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping (STCW) and the International Safety Management Code (ISM Code). The outline of the IMO model courses “Personal Safety and Social Responsibility”, “Leadership and Teamwork”, “Maritime English”, “Master and Chief Mate”, “Officer in Charge of Navigational Watch” is considered as guidelines for sociocultural training.

The analysis of scientific and methodical literature has given the chance to present specified definition of the notion “professional training of the future navigator”. The authors' definition of the notion “sociocultural competence of the future navigator” is clarified (the ability of the future deck officer to perceive, realize, interpret and use the information of national-cultural character in the process of

intercultural communication that makes an opportunity to be harmoniously integrated into the isolated, multinational, gender-imbalanced professional environment).

The structure of sociocultural competence of future navigators is determined. Its components are: generally cultural competence – the ability to appreciate and use common heritage of mankind and general cultural background in the process of communication; sociolinguistic competence – the ability to make a choice of the efficient verbal and non-verbal means of communication, use them with due consideration of extra-linguistic (noise, vibration) and linguo-social factors (age, status, nationality); profession-focused competence – standard maritime language skills, professional knowledge and skills in the field of navigation.

The functions of the above mentioned competence – informative, worldview, communicative, regulative, axiological – are defined and analyzed.

The process of future navigators' sociocultural competence formation is implemented in the scientifically developed and grounded model. Its content is innovative, the structure is dynamic. The process of modelling and its practical application is considered as a multicomponent and multidimensional phenomenon. The scientific approaches to the requirements of modelling are analyzed. The basic components of the model composition are defined.

The presented model is a system of interrelated and interlinked pedagogical objects, which determine the stages of achieving the aim and objectives, reflect the main characteristics of the process, suggest the optimal conditions for its realization. It consists of the following units: the concept-target block defines the aim and objectives of the process of sociocultural competence formation of future navigators, principles (communicativeness, interactivity, continuity and perspective, dialogue of cultures and civilizations) and approaches (competency-based, systematic, activity-based, culturological). The content block of the model determines the core of the profession-focused disciplines: "Bridge Watchkeeping Procedures", "Bridge Resource Management", "Maritime English", "Occupational Safety", "Standards of International Maritime Organization", "Maritime Resource Management", special course of study "Sociocultural Aspects of Future Navigator's Professional Training". The organizational and procedural block of the model includes forms, methods and aids of teaching: forms – lectures and seminars (problematic, interactive), maritime studies, Master's workshops, project defense etc.; methods – case study, role play, discussion, virtual excursion, brainstorm etc.; aids – authentic materials (ship correspondence, maritime accident reports), multimedia systems, the Internet etc. The assessment block identifies the criteria (motivational, cognitive, behavioral, reflexive), indicators, levels of future navigators' sociocultural competence formation (low, medium, high) and the result (formed sociocultural competence of future navigators).

The complex of pedagogical conditions for realizing the model is determined: 1) motivation of future navigators for working in a multinational crew; 2) development and implementation of methodical

guidelines for profession-focused disciplines teaching; 3) interdisciplinary coordination in the learning process of profession-focused disciplines at higher maritime educational institutions.

The experimental program for implementing the model of future navigators' sociocultural competence formation is presented.

Special attention in realizing the model is paid to the variety of activities. The use of interactive and research tasks, information technologies contributes to the positive result of the model implementation at higher maritime educational institutions.

The mathematical and statistical analysis of the experiment data is performed.

Key words: sociocultural competence, future navigators, profession-focused disciplines, higher maritime educational institution, model of sociocultural competence formation.

Підписано до друку 10.12.2015 р.

Формат 60x84/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 05-14/54

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"

46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.